

ותוליכנו קומחיות בארצנו

תגובה למאמרו של יעקב-דוד

א. להיות עם חופשי

מאמרו של יעקב-דוד (להלן י"ד), כפי שהבנתי אותו בעניי, מתווה גישה אקטואלית ליחסה של המדינה כלפי עמדות בינלאומיות. וגישה זו נשענת על מספר נקודות הנחה משמעותיות: ישנה מצווה על עם ישראל להיות ריבון לעצמו. מאז הוראת ירמיהו לצדקיהו להיכנע לבבלים בטלה מצווה זו מתוקף הוראת שעה. הוראת שעה זו לא איבדה מתוקפה עד היום ועל כן אנו צריכים להישמע לדרישותיהם של אומות העולם בעניינים מדיניים בינלאומיים, כמו למשל: גבולות. לעניות דעתי, אף לא אחת מההנחות לעיל מוכחת כל צרכה.

ראשית, ודאי שאני מסכים שעצמאותו של עם ישראל חשובה מאוד, אך היכן מצאנו שיש מצווה לעם ישראל להיות עם עצמאי¹? האם ניתן לומר שכאשר עם ישראל נמצא תחת עול זרים הוא עובר בזה על רצון ה' ? אמנם, נזכר בנביאים ובכתובים (יחזקאל לו, דניאל י) ששמו של הקב"ה מתחלל כשעם ישראל נשלט על ידי זרים, אך לא מצאנו מצווה כזו. המצווה הקרובה ביותר היא "לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (דברים יז, טו) וגם היא פרט בדיני מלך ולא מצווה על ריבונות. האם בכלל צריך לצוות דבר כזה? ישנם איסורים שלא צריכים מקור תורני מפורש, כעין מה שמצאנו במסכתנו את האיסור לבנות בימה וגרדום (טז ע"א) "שלא יתפס ישראל שם... (רש"י שם). לאיסור כזה לא צריך מקור, ואף אחד לא מעלה בדעתו לומר שזה מותר משום "לפני דלפני", כי החוש הלאומי הבריא לא מתיר זאת. שנית, האומנם הוראת ירמיהו לצדקיהו הייתה בגדר הוראת שעה לעבור על מצווה מן התורה? לי נראה יותר שהייתה זו התערבות מדינית-פוליטית של הנביא בצו ה', שאינה כוללת מעבר על מצווה. נוסף לכך, הניח י"ד, שהוראת שעה לא בטלה עד שלא מבטלה נביא בפירוש. הלכה זו לא מופיעה אצל הרמב"ם במקומות בהם עוסק בדיני הוראת שעה של נביא (הלכות יסודי התורה ט ג-ה, הקדמת הרמב"ם למשנה, עמ' לה במהדורת הרב שילת).

יתר על כן, אם נכונים דבריו של י"ד, אזי מותרות הבמות, שהרי לא מצאנו אף נביא שאסר שנית את מה שהתיר אליהו בהוראת שעה במעמד הר הכרמל². למה אם כן צריך עזרא להתאמץ ולבנות קלעים³? ואם נמשיך ברוח זו, בטל גם איסור השחתת עצי פרי במצור, שהתיר אלישע במלחמה נגד מואב⁴, שהרי גם בזה לא מצאנו אף נביא שחזר ואסר?

הוראת שעה כשמה כן היא, לשעה. היא מכוונת למישהו מסוים ותו לא. אין צורך בביטול מפורש אחריה, אלא היא בטלה מאליה. לכן, גם אם נאמר שנבואת ירמיהו הייתה הוראת שעה ולא הוראת מדינית ספציפית, הרי חלפה שעתה. וגם אם נניח, למרות כל האמור לעיל, שאכן צריך צו מפורש מנביא על מנת לבטל הוראת שעה, הרי הוראה זו שניתנה לצדקיהו כבר בוטלה על ידי ירמיהו הנביא עצמו, שהרי מראש ניתנה לזמן מוגבל:

1. מצווה לריבונות על הארץ יש, אני מדבר על חרות לאומית.

2. מלכים א יח

3. מגילה י ע"א

4. מלכים ב ג יט

“הִיָּה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל יְרֵמְיָה מֵאֵת ה’ לֵאמֹר... וְעֵתָה אֲנִי נֹתֵת אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַבְדִּי... וְעַבְדוֹ אֶתוּ כָּל הַגּוֹיִם וְאֶת בְּנֵי בְנֵי עַד בֵּא עַת אֲרִצּוּ גַם הוּא... וְהִיָּה הַגּוֹי וְהַמְּלָכָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲבְדוּ אֶתוֹ אֶת נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן אֶת צְוָאוֹ בְּעַל מֶלֶךְ בָּבֶל בְּחֶרֶב וּבְרֶעֶב וּבְדָבָר אֲפָקֵד עַל הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם ה’ עַד תִּמְּוִי אֲתָם בְּיָדוֹ. וְאֲתָם אֵל תִּשְׁמְעוּ אֶל נְבִיאֵיכֶם וְאֶל קְסָמֵיכֶם וְאֶל חֲלָמֹתֵיכֶם וְאֶל עֲנֻנְיֵיכֶם וְאֶל פְּשָׁעֵיכֶם אֲשֶׁר הֵם אֲמַרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעֲבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל... כִּי כֹה אָמַר ה’ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי... בְּבִלְיָ וּבְאֹיֵשׁ יְהוָה עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֲתָם⁵ נְאֻם ה’ וְהַעֲלִיתִים וְהַשִּׁיבְתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (ירמיהו כז)

ובמקום אחר נותן ירמיהו זמן מדויק ל"בא עת ארצו" ול"יום פוקדי":

כִּי כֹה אָמַר ה’ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵל יִשְׂרָאֵל לְכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם... כִּי בָשָׁקַר הֵם נִבְאִים לְכֶם בְּשִׁמְיִי לֹא שִׁלְחֹתִים נְאֻם ה’. כִּי כֹה אָמַר ה’ כִּי לְפִי מְלֵאת לְבָבְךָ שִׁבְעִים שָׁנָה אֲפָקֵד אֶתְכֶם וְהִקְמַתִי עֲלֵיכֶם אֶת דְּבָרֵי הַטּוֹב לְהַשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (שם כט)

אם כן, גם אם נניח שנכונים דבריו של י"ד, והוראת ירמיהו צריכה ביטול, הרי היא בטלה עם תום שבעים שנות גלות בבל. בדיוק כמו שכד הקמח וצפחת השמן, שעשה בהם אליהו נס לאשה הצרפתית (מלכים א, יז ח-טז), הפסיקו לתת את שיפעם עם רדת המטר, כפי שהגבילם בגזירתו: "עד יום תת ה' גשם על פני האדמה".

נוסף לכל האמור לעיל, הרי מצאנו שהתנאים לא נהגו כשיטתו של י"ד. רבי עקיבא סמך את ידיו על בר כוכבא כמלך המשיח ותמך במהלך המרד שלו. ולא רק רבי עקיבא עמד לימינו, אלא "כל גדולי דורו"⁶ כפי שמספר הרמב"ם (מלכים יא ג). קשה לומר שנעלמה הלכה מדברי קבלה מעיניהם של רבי עקיבא, רשב"י וחבריהם. סביר יותר לומר שבר כוכבא היה החמצה של הזדמנות משיחית כמו חזקיהו⁷, ולא עבירה על דברי נביא.

נשארנו רק עם השבועה משלושת השבועות, "שלא ימרדו באומות". בנושא זה לא כדאי להאריך, כבר נשפכו עליו אגמי דיו ונשתברו בו הררי קולמוסים. נתייחס לנקודה אחת.

חלק מהדעות שביטלו את תוקף השבועות בימינו, לא נשענות על הסכמת האומות כהיתר לשבועות, אלא מסבירות שהשבועות בטלו מאליהן כי התעורר החפץ האלוהי, שהרי השבועות ניתנו "עד שתחפץ". אך גם אם נאמר שנזקקנו להיתר האומות, ההיתר ניתן ואם כן בטלה השבועה לגמרי ועם ישראל חופשי, מדוע אם כן, סובר י"ד שהשבועה ממשיכה ללוות אותנו כצל גם היום בכל מהלכנו המדיניים?

כותב המאמר בעצמו הוכיח שקבלת הבית הלאומי לא הייתה מרד באומות, אם כן בטלה השבועה, אך שבכל נושא עלינו לקבל את הסכמת האומות, זאת מניין? איפה הגבול של שבועה זו? האם הכרזת המדינה, שהייתה נגד דעתן של רוב האומות ובווצעה למרות לחץ בינלאומי כבד, הייתה מרד באומות? ואם כן, האם למדינה צפוי גורל דומה לזה של המרד הגדול ומרד בר כוכבא ח"ו?

עלינו לכלכל את צעדינו המדיניים והבין לאומיים בתבונה ושום שכל על פי רוח ה' אשר על אומתנו ולא להיחרד עוד מפחד צילם של השבועות⁸. המבט המצפה למצוא זיק של הסכמה בעיניהם של אומות

5. מכאן דורש ר' יהודה (כתובות קיא ע"א) את האיסור לעלות לארץ.

6. יש המסבירים, שהסיבה ההיסטורית לגזר דינם של עשרת הרוגי מלכות ורשב"י, היא תמיכתם במרד בר כוכבא.

7. לא בכדי סמך הרמב"ם בהלכות מלכים את סיפור בר כוכבא להלכה על מלכי דוד שמתאפיינים כמשיח ונכשלים, כחזקיהו.

8. גם הדעות שסוברות שהיינו זקוקים להיתר מאומות העולם, לא גורסות שכאשר האומות חוזרות בהן, עלינו לעצור את מפעל ההתיישבות ולרדת בחזרה לגלות. דברים ברוח זו ניתן למצוא במעייני הישועה, כאשר מרן הרב חרל"פ מגיב לבגידה הבריטית בהבטחתם בהצהרת בלפור: "ואף שבביל זה סמכנו על הבטחתיהם אף על פי שלא נשענו עליהם אפילו כעל משענת קנה רצון... אנו

העולם הוא שארית שפופה מחיינו הערטילאיים בגלות. ברוך השם, שבצמתיים חשובים וקריטיים בהיסטוריה הקרובה של עמנו, נתן אומץ ותבונה למנהיגי ישראל לנהוג כמחשבתם ולא כרצון אומות העולם. כך הוכרזה המדינה, כך נפתחה מלחמת ששת-הימים וכך הופצץ הכור האטומי בעיראק. יהי רצון מלפני ה' צבאות-אלהי מערכות ישראל, שיתקן את מנהיגנו בעצה טובה מלפניו, ינערם מאבק הגלות המסמא את עיניהם וייתן להם את העוז והאומץ הגאוליים ללכת קוממיות בארצנו.

'האי יומא דקא גרים'. אומץ הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי ציבורינו, אשר נתכנסו ביום ה' באייר... והודיעו אל מרחבי העולם כולו כי יש מדינת ישראל... אחד הוא עם רוח הגבורה הנשגבה של גיבורי צבאותינו קדושינו, לכל פלגותיהם, מוסרי נפשותיהם הטהורות על קדושת ד' וארצו ועמו ותורתו, אחד הוא מתוך המקור האחד של אוור ישראל בגבורה ועוטר בתפארה, המוליכו קוממיות לחרות עולם ומחדש ימיו כקדם בתשובת נחלתו וחזרת שכינתו. אומץ-הגבורה הזה, במסירות הנפש ובהתמסרות הרוח, אשר הפיח בתוכנו אלהי אבותינו קורא דורותינו, הוא הנהו יסודם ושרשם של כל הניסים והנפלאות אשר בהתגלותו זאת עלינו בהגיעו אותנו אל זמננו זה ואל קיומנו זה. (הרב צבי-יהודה, אור לנתיבתי, עמ' צ, 'אומץ הגבורה')

ב. הערה היסטורית

י"ד מציין במאמרו שהמרידות נגד הרומאים היו לאומיות באופיין יותר מאשר דתיות, הוא מנמק את העובדה הזו בכך שקיבלנו מהרומאים אוטונומיה דתית. טענה זו צריכה בדיקה. אכן, קיבלנו מהרומאים אוטונומיה דתית, אך ראוי לבדוק את אופייה האמיתי. הגורם המשפיע ביותר על האוטונומיה היהודית היה, בדרך כלל, מצב רוחו של הנציב הרומאי בארץ, ורק לעיתים נדירות השפיע עליו הקיסר באופן ישיר. האוטונומיה כללה התנכלויות בלתי פוסקות על רקע דתי, שנציין פה רק את הבולטות שבהן: סבינוס, נציב סוריה, מסתער עם פרשיו על היהודים האוכלים את קרבן הפסח, פורץ למקדש, שורף חלקים ממנו ובוזז מכספי הקרבנות סכומים עצומים (מלחמות היהודים, ספר ב, ג, ב-ג). פונטיוס פילטוס, נציב אכזרי במיוחד, אשר תחת שלטונו הוציאו להורג את אותו האיש, מציב צלמים בירושלים ושודד גם הוא את כספי המקדש (שם ט, ב-ד). הקיסר גיוס קליגולה (שהוזכר במאמר) מצווה להציב צלם בהיכל⁹:

"ולב הקיסר גיוס רם בעשרו... הוא שלח את פטרוניוס עם צבאו אל ירושלים, להקים את מצבות פסלי תמונתו בקרב ההיכל, וצווה עליו להמית את האנשים המוחים בידו ולמכור את כל יתר היהודים לעבדים, אם לא ירצו לקבל את הפסלים". (שם פרק י)

הנציב גסיוס פלורוס שודד מהמקדש שבעה עשר ככרות כסף (שם יד, ו). כעבור כמה ימים הוא מנסה לפרוץ להר הבית ולשדוד את כלי המקדש, ללא שום התגרות מצד היהודים, ורק עמידה עקשנית של הכהנים והעם, העולה להם במחיר חללים רבים, מונעת ממנו לבצע את זממו (שם טו, ה-ו).

לעצמנו אין אנו זקוקים לא להם ולא לטובותיהם... אבל אם מצפון אין להם ומגערת ה' לא יפחדו ונוח להם לסגת גם מכל הבטחותיהם, ולשום לאל כל דבריהם לקיים מה שנאמר: "אשר פיהם דבר שווא וימינם ימין שקר", ועוד מתברכים בלבכם לשנות איולת ולהוסיף רעה על רעתם, הרי אז יש לראות באובדן רוחם כי יבחרו לישב בחושך בלא אור טובעים בבוץ החלאה לאין מרפא..." (עמ' רכב. התייחסות מפורשת לשבועות שם בעמ' קט)

9. אירוע זה מוזכר ככל הנראה במגילת תענית: "בעשרין ותרין ביה [בשבט] בטילת עבדתא דאמר סנאה להיתאה להיכלא דלא למספד יום ששלח גסקלגס [קליגולה?] את הצלמים להעמידם בהיכל..." עיין שם עוד, פרטים רבים מקבילים למסופר ביוספוס.

התנכלויות אלו הן מלבד השלטון המושחת של הנציבים, שכלל מעשי ביזה חוזרים ונשנים ואכזריות חייטית שלא תתואר הכוללת צליבת אלפי (!) אנשים. הגורמים לפרוץ המרד הגדול, בו נחרב המקדש, רבים, אך מ'מלחמות היהודים' עולה שהגורם המשפיע ביותר על פרוץ המרד היה העליה החדה בהתנכלויות הדתיות כלפי היהודים. עד כאן גזירות דת קודם המרד הגדול. אם נזמר את גזירות הדת שלאחר המרד, לא נפסיק לשיר. אלו הלכו והחמירו לאחר מרד בר כוכבא. רק במסכת הנלמדת בישיבה, מסכת עבודה זרה, אנו נתקלים במספר מקומות בגזירות דת: איסור לשחרר עבדים עבריים (יז ע"ב, רש"י ד"ה עבדך), איסור סמיכה (ח ע"ב), איסור מילה ("גזרו שלא למול" י ע"ב תוד"ה אמר) ואיסור לימוד תורה (יז ע"ב, יח ע"א), עד שקיבל דור זה את הכינוי הנוראי: "דורו של שמד"¹⁰.

10. זה הדור שלאחר מרד בר כוכבא. "הה"ד' כי עליך הורגנו כל היום', אמר ר' חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותם מהן ומביאין קרטיות של קנים ונותנין אותן תחת צפרנן ומשיאין נפשותיהם מהם, הוא שאמר דוד 'אליך ה' נפשי אשא', אשיא כתיב, שהיו משיאין נפשם על קדושת שמו של הקב"ה" (שיר השירים רבה פרשה ב ד"ה א, ז).